

Zlinszky János, a tanár

(„A kincseskamra nyitogatója”)

Most, midőn Zlinszky János az alkotmánybíró, az ügyvéd, a tudós római jogász és a tanár hetvenéves lett, egy hihetetlenül sokrétű és gazdag pályára tekinthetünk vissza és a tisztelgőknek rendkívül nehéz dolguk van. Nehéz a dolguk, mert az Ünnepekt sokirányú tevékenysége miatt egy-egy pályaszakaszának, tevékenységi területének áttekintése is komoly feladat. Még nehezebb talán annak a feladata, aki Zlinszky János tanári énjét szeretné néhány sorban bemutatni.

Egyrészt az okozhat nehézséget, hogy az utókor – amelynek részben egy ilyen tisztelgő emlékkönyv íródik – objektivitást vár el a méltató írásokról. A tisztelgő tanítvány azonban csak szubjektív tud lenni, mert akiről ír, azzal immár másfél évtizede személyes kapcsolatban van, tiszteli és szereti. Csak szubjektív lehet, mert nincs lehetősége több mint egy tucat miskolci évfolyam véleményét kikérni és statisztikailag kiértékelni, több ezer hallgató tanárképét objektíven megrajzolni. A maga érzéseiből, tapasztalataiból indulhat csak ki, törekedvén mégis figyelembe venni azon megnyilvánulásokat is, melyeket az együtt töltött évek alatt megtapasztalt és elraktározott magában, mások véleményével, érzéseivel gazdagítva a maga Zlinszky-képét. Elengethetetlen tehát, hogy a tisztelgő tanítvány is megjelenjen az alábbi sorokban.

Másrészről azért nehéz a tanár Zlinszky Jánosról képet alkotni, mert tanárként is sok helyen tevékenykedett s olyan időkben esetleg, amikor méltatója még nem is élt. Igaz, tanárként a miskolci egyetemen töltötte a legtöbb időt, de tanított már egyetemi hallgatóként is, majd ügyvédként a pesti egyetemen és minden eddiginél nagyobb intenzitással oktat új katedráján, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem új karán. Ezen tisztelgő írás szerzője azokról az alkotó évekről adhat csak számot, melyek a miskolci egyetemen teltek. Ezek az évek nemcsak a miskolci kar, az ottani jogtörténet- és római jog-oktatás, hanem talán joggal állíthatjuk, az Ünnepekt számára is meghatározók voltak.

S még egy nehézség: Zlinszky János szakmai pályájának csak mintegy felét tölthette tanárként, annak ellenére, hogy kimondva-kimondatlanul mindig is tanár szeretett volna lenni. Az örök szerelem és a végül fényesen bereljesedett vágy tudata még inkább nehezíti a tanári pályára visszatekintő tanítvány feladatát, hiszen arról az

életterületről, életszakaszról mond véleményt, ami az Ünnepektől számára – éppen viszonylag kései beteljesülése miatt – nagyon fontos, ami pályafutásában talán a legfontosabb volt és maradt.

* * *

Ha a miskolci események „külső történéseire” tekintünk vissza, meg kell állapítanunk, hogy a kezdetek mind a római jog tanrendben elfoglalt helye tekintetében, mind személyileg szerények voltak. 1982-ben, mikor Zlinszky Jánost a római jog előadására meghívták, a tárgy heti kétórás előadásának és gyakorlati foglalkozásainak ellátására két félállású oktató állt rendelkezésre. Az akkor még ügyvéd, de tulajdonképpen egész életében a tanári pályára készülő Zlinszky János azonban nem elégedett meg ezekkel a keretekkel. Az élettől kapott második lehetőséget a lehető legteljesebb mértékben ki akarta használni, s meg akarta valósítani azokat a terveket és elképzeléseket, melyek a mindennapi joggyakorlat taposómalmában is foglalkoztatták.

1982 őszén megkapva adjunktusi kinevezését, megismerkedve a körülményekkel és lehetőségekkel, a mindennapi oktatómunka mellett a kis lépések politikáját, valamint az „ami nem tilos, az szabad” elvét követve látott neki – talán nem is teljesen tudatosan – a dédelgetett elképzelések megvalósításának: teljes értékű egyetemi oktató akart lenni, aki egyetemi feltételeket teremt szeretett tárgya oktatásának és a tárgy iránti lelkesedés továbbadásának. Előbb az egyetem első demonstrátori helyeinek kiküzdésével, majd a két előadási óra mellé egy harmadik, nem kötelező óra felkínálásával kezdte meg jheringi terve megvalósítását: „das Recht durch das römische Recht!” A hallgatók – felismerve, hogy csak nekik származik hasznuk az önként vállalt többletteherből – éveken keresztül látogatták a hajnali plusz előadásokat.

A hihetetlen munkabírási tanár – aki ügyvédi feladatait felfüggesztve minden héten két napot a tanításnak, régi szerelmének áldozott – ebbe a két napba rengeteg órát beleszorított. Más professzorok egy hónap alatt sem tartottak annyi gyakorlatot, speciális kollégiumot, mint ő a miskolci „negyvennyolcórákban”. A XII táblás törvényről, a praetori edictumról, a római jog magyarországi hatásáról, a pandektisztikáról, a kártérítési jog fejlődéséről és az ügyvédi hivatásról tartott különórák már abban az időben is nagy hallgatóságot vonzottak, amikor a tantervekben még nem is szerepeltek a kötelezően felveendő, a specializálódást szolgáló tárgyak. Ezen foglalkozások hallgatói tömegével jelentkeztek évfolyamdolgozatokkal és később néhányan szakdolgozatokkal a hallgatott témakörökben. A forráselemzést lehetővé teendő nagy hangsúlyt kaptak a kínálatban a klasszikus nyelvek: erre az időre tehető a latin és ógörög nyelv magasabb szintű oktatásának meghonosítása is dr. Huszti Vilmos segítségével. A forráselemzésre képes hallgatók közül egyre több demonstrátor nőtt ki, rangja volt annak, ha valaki az idővel önállóul a Római jogi tanszék „holdudvarába” kerülhetett.

A nyolcvanas évek második felében a főállású egyetemi docenssé kinevezett Zlinszky János, aki végleg otthagyta a szeretett ügyvédi pályát azért, hogy taníthasson, ha lehet még nagyobb aktivitást fejtett ki kedvenc tárgya, valamint a jogtörténet

mege erősítése érdekében. A kar tantervében sikerült egyre nagyobb szerepet biztosítani a jogtörténeti tárgyak intenzív tanulmányozásának. A hallgatói létszámok emelkedésével, az előadások óraszámának előbb kötelező három, majd négy órára növekedésével, a gyakorlatok megfelelő tanulóköröknek való oktatásával járó személyes többletterheket nem nézve, Zlinszky János folyton a történeti alapozó tárgyak jelentősége mellett foglalt állást a kar közvéleménye előtt.

Dékanhelyettesként előkészítője volt annak a reformtantervnek, melynek köszönhetően az ország valamennyi jogi karán mérhetően jelentősebbé vált a jogtörténeti és jogelméleti diszciplínák oktatása. A személyi feltételek is kedvezően alakultak, nem utolsósorban az Ünnepektől megingathatatlan kitartásának és egyre növekvő tekintélyének köszönhetően. Ő ugyanis értett hozzá, hogyan lehet az egyetem vezetéséből olyan személyeket is meggyőzni és a saját álláspontjának megnyernie, akik eleinte furcsán ízgágának, saját fejére paraszat gyűjtő, mindig többet akarónak tekintették. A félélásokból teljes státuszok lettek, kerültek olyan fiatalok is akik példaképnek tekintve őt segíteni akartak az egyre nyilvánvalóbbá váló célok elérésében. A megnövekedett oktatói létszám – nem csak a Római jogi tanszéken, hanem a Jogtörténeti Intézet többi tanszékén is – lehetővé tette hogy fiatal munkatársai, egymást váltva és helyettesítve külföldön képezhessék tovább magukat.

Az előadások megnövekedett órászáma ekkor lehetővé tette már, hogy a római jogi előadások keretében hangsúlyosabban kerülhessenek tárgyalásra olyan anyagrészek, melyek korábban nem kaphattak jelentőségüknek megfelelő figyelmet: a közjogi alapok, a perjog, az öröklési jog valamint a római jog továbbélése. A tananyag vagyoni jogi túlsúlya ilyen módon kompenzálódhatott és a hallgatóság ismeretei is egyenletesebbé válhattak. A későbbi magánjogi tanulmányok jobb alapozást kaptak ezáltal. Az ez időben már kötelezően választandó fakultatív kollégiumok közé ekkor kerültek be a Római jogi tanszék kínálatából a római büntetőjog, majd a római közjog. Ezek a tárgyak tankönyvet is kaptak Zlinszky János tollából, mely tankönyvek nemcsak az oktatást segítették és segítik immár sokadszori kiadásban, hanem bizonyos tudományos viták indukálása révén új tudományterületek újjászületésének alapjául is szolgálhatnak a jövőben.

Nem utolsósorban Zlinszky tanár úr úgyszeretetének köszönhető, hogy az érdeklődő hallgatók rendelkezésre állnak a legfontosabb római jogi források, a XII táblás törvények, Gaius és Iustinianus Institutiói magyar fordításban.

* * *

Előadásai munka- és figyelemigényesek. Elvei és a minden év eleji figyelmeztetés szerint ő azoknak a hallgatóknak tart előadást, akik már legalább egyszer átvették az anyagot, akik „képben vannak”. Aki nem követi ezt a tanácsot, annak nehézségei támadhatnak. Aki viszont előre készül, az élvezheti a gondolatokat, a problémák sajátos, a gyakorlati jogász észjárásán megrögzött magyarázatát, a szellemes fejtegetéseket. Előadásai és vizsgálai is teljes embert kívánnak. Objektív, a szokásos diákma-

gyarázkodásoknak helyet nem engedő vizsgáztatási módszerével arra ösztönzi hallgatóit, hogy egészében törekedjenek elsajátítani a tananyagot. A hallgató biztos lehet, hogy vizsgaeredménye nem a „szerencsén”, a „tanári jóindulaton” fog múlni. Vizsgáin is tanít. Nemcsak a mindig szívesen látott érdeklődőket, akik még a vizsga előtt állnak, hanem a vizsgázókat is. Az életnek tanít és nem a vizsgának.

A nyolcvanas évek végén egy, a jogi karokon szokatlan foglalkozás is megjelent a miskolci karon. Az egyre jobb nyelvi felkészültséggel rendelkező hallgatóság lehetővé tette, hogy német nyelvű jogtörténeti szemináriumokat indíthassunk. Zlinszky tanár úr vezetésével évente egyre növekvő számban vállalták a hallgatók, hogy péntek hajnalonként német nyelvű előadásokat hallgassanak, és maguk is kisebb-nagyobb német nyelvű dolgozatokat készítsenek és adjanak elő, évente váltakozó hol római jogi, hol magyar jogtörténeti témákban. A hajnali – ahogy a hallgatók elnevezték – „szeánszoknak” hamarosan híre kelt. Meghívott külföldi vendégeink örömmel vállalták a szokatlan időpontban való előadást és irigykedve vitték hírül, hogy milyen lelkes hallgatókkal találkoztak Miskolcon.

A lelkesedés mindenekelőtt az Ünnepekteljesítményének szolt, az ő kedvéért, a tőle hallhatókért és a nyelvtudás révén megnyílt utazási lehetőségekért a hallgatók szívesen vállalták ezen – nem csekély – többletfeladatot is. A németül előadni és beszélgetni tudó hallgatók révén bővílhetek egyetemközi kapcsolataink is. Állandó partnereinkkel, a bécsi, salzburgi és a trieri egyetem professzoraival és diákjaival több esetben bonyolíthattunk le közös szemináriumokat hol itthon, hol külföldön. Az időközben Franz Wieacker nevét felvett német nyelvű jogtörténeti szeminárium az említetteken kívül eljutott a linzi, a grazi, a freiburgi, a marburgi egyetemekre, látogatást tehetett a német Legfelső Bíróságon és Alkotmánybíróságon, fogadhatott mintegy tucatnyi neves vendégelőadót. Mindezen eredmények az Ünnepektel munkájának és európai tekintélyének köszönhetők.

A német nyelvű szeminárium törzshallgatóságára építve rendezhette meg a miskolci kar 1991 őszén a Société Internationale „Fernand de Visscher” pour l’Histoire des Droits de l’Antiquité kongresszusát, mely Zlinszky János tanári pályafutásának egyik csúcspontját jelentette. Az egyetlen hívó szóra segíteni kész, több tucat hallgató nélkül ugyanis lehetetlen lett volna színvonalasan lebonyolítani a másfélszáz résztvevővel megrendezett tanácskozást. A külföldi vendégek meglepetéssel fogadták azt az áldozatkészséget, odaadást és örömet, melyet hallgatóink részéről tapasztaltak. A kongresszus sikere nem volt más, mint a Zlinszky-iskola, a „schola Johanniana” (Hans Ankum elismerése) azóta is újra és újra Európa-szerte emlegetett eredménye. A hallgatók fegyelmezettségéből, kedvességéből és vendégszeretetéből mesterük odafigyelése és szeretete tükröződött minden materiális nehézséget legyőzve.

A hallgatóság mindig is elismerte azt a „többszörös” munkát, amit Zlinszky tanár úr az évek során értük végzett. A római joggal mostoha viszonyban maradt hallgatók is maradéktalanul elismerték, hogy kevés más oktatótól kaptak annyit mint az Ünnepekteltől. Mindez azért lehetett így, mert Zlinszky János Miskolcon töltött napja-

inak főszereplői mindig is hallgatói voltak. A kéréssel, problémával hozzá forduló hallgatók a kollégákkal szemben is elsőbbséget élveztek. Mindig, akár kora reggel vagy késő este is felkereshették az éveikig a meglehetősen kényelmetlen tanszéki díványon éjszakázó tanárukat. Furcsa módon azok is bizalommal fordultak hozzá, akiknek nem éppen kellemes emlékük volt a római jogi vizsgákról. Mindez annak volt köszönhető, hogy tanárukból az őket felnőttként kezelő, nekik önmaga legjavát átadni kész embert tisztelték, aki nevelni akarta őket nem csak jogászokká, hanem emberekké.

Lett légyen szó híres etikai előadássorozatról, vagy az angliai példákat felelevenítő, több-kevesebb sikerrel megvalósult tutori rendszer bevezetéséről, a hallgatók biztos tapasztalhatták, hogy ha igényük van rá, méríthetnek abból a bővizű kútból, amelyet professzoruk kínált számukra. Legendásakká váltak, és több évfolyamnak maradánoélményül szolgáltak a csütörtöki readélutánok beszélgetései. Ezen alkalmakkor a tanár úr képes volt eltüntetni a nemzedéknyi korkülönbséget, a félénk tömegből lassanként olvasztotta ki tanácsaival, önvallomásaival, példázataival a diákok tanáraikkal szembeni ösztönös félelmét, fenntartásait, gőrcseit. Volt miről mesélnie és a hallgatók szívesen fogadták, hogy egyenrangúként pillanthatnak be professzoruk és az általa vezetett tanszék életébe. Sokszor úgy kellett hazaküldenünk este 10-11 tájban a bemelegedett hallgatóságot. Ezeken a beszélgetéseken sokan annyira „megfertőződtek”, hogy éveikig biztos törzshallgatóságot biztosítottak a legkülönbözőbb Zlinszky-szemináriumoknak.

És sokan voltak, akik végleg tudásának és emberségének „bűvkörébe” kerültek, akik az ő hatására választották az egyetemi pályát. Az Ünnepektől ugyanis a tanári utánpótlás kinevelését talán még égetőbb szükségserűségnek és így fontosabb feladatának tartotta, mint szeretett tudományterületei, a római jog és a jogtörténet curriculumban elfoglalt helyének megerősítését. A jelentkezőket fokozatosan beavatva, könyvtári kisegítés, kisebb szeminárium munkák, demonstrátorság révén, majd évfolyamdolgozatok és szakdolgozatok bátorításával segítette el ahhoz a döntéshez, hogy az egyetemi vagy a gyakorlati pályát választják-e. Legkedvesebb elve szerint mindig „mélyen merített”: mert „minél mélyebb a merítés, annál többen akadnak fenn a hálón”. Mindenkinél, aki kedvet érzett ahhoz, hogy mellette dolgozzon, egyenlő mértékben, saját dolgait háttérbe szorítva segített. Nem sajnálta az ilyen jellegű munkát azokról sem, akikről nyilvánvaló volt, hogy nem akarnak a miskolci vagy más karok oktatói lenni. Jó szívvel engedte el őket, mert tudta, hogy a beléjük fektetett többletmunka, ha nem is az egyetemi katedrákon, de megtérül. A kitaratottabbak és – mondhatom – szerencsésebbek mellette maradhattak és vele dolgozhattak és dolgozhatnak. El tudta hiteit és saját példáján bizonyítani tudta, hogy – minden nehézség ellenére – kevés szebb hivatás van, mint az egyetemi oktatói pálya.

Az utánpótlás nevelésének első lépését a sikeres római jogi és jogtörténeti vizsgákat tevők meghívása jelentette a római jogi szemináriumba: ebben – a Marton Gézátról ellesett módszer szerint – a felsőbb éves hallgatók lehetőséget kaptak arra, hogy elsős kollégáiknak római jogi szemináriumokat vezethessenek, ráérezzenek a

tudás és az oktatás ízére. Ez a megoldás lehetővé tette, hogy felrobbantsuk az egyre nagyobb létszámú tanköröket és kis csoportok számára tarthassunk példamegoldó gyakorlatokat. A gyakorlatvezető hallgatók maguk is előre felkészítést kaptak a következő órák anyagából. Így módon a kitartóbbak három-négy éven át ismételhették a római jogot, foglalkozhattak egyre táguló körben a tárggyal. A szemináriumok bevallottan elsődleges célja a kiválasztott, kiemelkedő hallgatók további „megfertőzése” volt. A felsőbb évesek egyre jobban össze tudták vetni a római jog és a hatályos jog megoldásait, sokkal közvetlenebb kapcsolatot szereztek a modern jogi tárgyakhoz. A feladattal járó többletmunka ellenére éveken át túljelentkezés jellemezte a szemináriumokat. A kuratómunkára vállalkozó hallgatók számára érdekes évfolyam- és tudományos diákköri-dolgozattémákkal csinált kedvet az olvasáshoz, könyvtárba járáshoz, fordításhoz. Több egyetemi és országos TDK-helyezés bizonyította az elvégzett munka eredményességét. Demonstrátorai számára kötelezővé tette a latin és a görög nyelv hallgatását, a forráselemzéseken való részvételt. Az egyre táguló lehetőségeket kihasználva lehetőséget keresett arra, hogy tanítványai már hallgató korukban külföldi egyetemeken szerezhessenek tapasztalatokat, fejleszthessék nyelvismeretüket.

Tanítványai nevelésében sohasem csak saját intézetének vagy karának érdekei vezették. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a miskolci kar fiatal oktatóinak nagy része „keresztülment” a „schola Johanniana” magasabb, az alapképzést meghaladó kurzusain. Nagyrészt Zlinszky professzor úrnak köszönhető, hogy a jogtörténeti tárgyak oktatásában legkevésbé a miskolci jogi kar szenved utánpótlásihiányban. Sőt más jogi karok is, akár külföldre is „exportálhattunk” oktatásra kész fiatalokat.

Ügyszeretete, a római jog és a jogtörténetek oktatásának szükségességébe vetett hite ugyanis – különösen a kilencvenes évek elejétől – a miskolci kar falain túli célok felé vezette. Bár magas közjogi méltóságot nyervén ismét másodállású oktatóvá vált, kezdeményezte egy országos utánpótlás-nevelési összefogás megvalósulását, mellyel a jogtörténeti tárgyak, s különösen a római jog oktatásának személyi előfeltételein kívántak a „szövetkezők” javítani. A miniszterek asztalán megrekedt beadványok ellenére a katasztrofális helyzeten – nem kis mértékben Zlinszky János szinte emberfeletti munkájának köszönhetően – talán sikerült időlegesen segíteni. Az Európai Unió TEMPUS programja keretében első között sikerült jelentős (mintegy egymillió ECU) támogatást elnyerni a magyar jogtörténet és a jogelmélet oktatói utánpótlásának a megerősítésére. A támogatás és több mint húsz külföldi jogi kar segítségével, Zlinszky professzor irányításával – és csak a bennfentes munkatársak előtt nyilvánvaló emberfeletti erőfeszítésekkel – három év alatt sikerült valamennyi jogi kar jogtörténeti és jogelméleti tanszékeinek könyvtári, dologi és munkafeltételeit javítani. Több tucat hallgató és oktató töltetett hosszabb-rövidebb időt külföldi egyetemeken, többen a legfontosabb európai posztgraduális kurzusokat látogathatták. Jelentős tankönyvi és kiadványi program valósulhatott meg. Talán soha nem jelent meg hazánkban ennyi tankönyv és szakmunka a római jog, a jogtörténet és a jogelmélet köréből, mint ezekben az években. Zlinszky professzor úr ebben az időszakban messzemenőn meg-

felelt azoknak a modern elvárásoknak, amely szerint ma már egy egyetemi katedra birtokosának kiváló menedzsernek is kell lennie. Bár – megítélésem szerint – a TEMPUS programhoz fűződik Zlinszky János „a tudományszervező” eddigi csúcsteljesítménye, ez mégsem volt előzmények nélküli. Hiszen az ő szervezőmunkájának köszönhetően a miskolci karon a néhány tucat jogtörténeti könyvből álló könyvkészlet egy többezer kötetes – főleg a római jogi anyagában – az alapkutatásokat lehetővé tevő kézikönyvtárrá gyarapodott az idők folyamán. Mindezek jó előiskolái voltak mostani, örömmel vállalt feladata véghezviteléhez, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának megszervezéséhez, melyhez reméljük hite és hihetetlen munkabírása elegendő erőt ad.

* * *

Az eddig leírtak talán a kívülállók számára is ismertek. Mindenki számára nyilvánvaló lehet, aki az elmúlt másfél évtizedben együtt dolgozott Zlinszky Jánossal, hogy az amit elért, a maga nemében egyedülálló az évezredvég Magyarországon. Tanári, dékáni, tudományszervezői munkáját elismerik szűkebb és tágabb szakmai körökben, itthon és külföldön egyaránt.

Engedtessek meg, hogy az alábbi gondolatokban – egyként a sok közül – saját emlékeimet, Zlinszky Jánosról, a tanárról bennem élő képet idézzem föl.

Az egész meglehetősen szokatlanul kezdődött.

Azt hiszem, kevés olyan egyetemi hallgató van, aki jövődő professzorát, mesterét nem az egyetemi katedrán, előadása közben, hanem térdeplő állásban ismeri meg. Nekem ez a furcsa, valahol szimbolikus első találkozás jutott. Elsőként nem hallgathattam Zlinszky tanár urat, mivel csak a miskolci intézet indulása utáni második évben került tanáraink közé. Mikor az antikvitás varázsától és a római jogtól kissé már megfertőzve másodévesként bekopogtam a szobáján, hogy esetleg feladatokat kérjek tőle, a hívó szóra belépve a tanár urat térdepelve találtam, egy nagy halom papír felett. Úgy emlékszem kandidátusi dolgozatának oldalait szortírozta éppen. Az ebben való segítség lett az első „tudományos” feladatom. Került aztán idővel más és más, komolyabb és érdekesebb feladat is, a kép azonban mindig megmaradt bennem. Maig a tudomány iránti alázatot jelképezi számomra, ha erre gondolok.

A tanár úr bátorítatlan jelentkezésemet, hogy én esetleg felsőévesként is szeretnék a római joggal foglalkozni, örömmel fogadta. Demonstrátorként hamarosan oktatási feladatokat kaptam, szabad időmben bejártam az előadásaira és részt vettem szinte minden, általa kínált foglalkozáson. Lassanként, egyre komolyabb feladatokat adva, a kezdő hibáit elnézve és javítva vezetett be az oktatás és a kutatás alapelemeibe. Évfolyamdolgozataimat nála írtam, tőle tanultam meg, lestem el azokat a fogásokat, melyek egy tudományos munka megírásához elengedhetetlenül szükségesek. Ezen a téren meghagyta a magam szabadságát, hagyta hadd jöjjenek rá magam dolgokra, mert amit maga tapasztalhat meg az ember, azt jobban meg is tanulja. De mindig számíthattam segítségére. Akkoriban is és azóta is többször megóvott az elkeseredés-

től, ha nem igazolódtak be elképzeléseim: „a negatív eredmény is eredmény, és már ezzel is többet tudunk” – mondta.

Ragaszkodván személyéhez részt vehettem az elkövetkező években azokon az újonnan induló szemináriumokon, melyek – mint fenn láttuk – a kötelező óraszámokon túl kínáltak lehetőséget a hallgatóknak a római jog különböző területeivel való foglalkozásra, valamint a jogászai hivatás finomságainak megismerésére. Mai szemmel visszatekintve egy folyamatos és a kísérleti jelleg ellenére átgondolt térnyerés szemtanúja és részese lehettem ezekben az években.

A római jog értékeinek átadására és átmentésére felkínálkozó – viszonylag kései – lehetőséget kívánta az Ünnevelt ezekben az években minél mélyebben kiaknázni. Sokszor éreztem úgy, hogy az elmulasztott évtizedek bepótlása vezet mesteremet. A tapogatózó, azonban egyre messzebb vivő lépések sokszor ötletszerűnek tűntek a helyét kereső jogi kar keretei között, egy a társadalomtudományoknak éppen helyet szorító egyetem kebelén belül. De hamarosan nyilvánvalóvá vált a közeli munkatársak számára, hogy a tanári pályától kényszerűen távol töltött években egy olyan – talán konkrét tervekbe nem foglalt és az egyetemi oktatástól való véglegesnek tűnő távolság miatt nem is foglaltatott – koncepció alakult ki, amely a hirtelen felkínálkozó lehetőség teljes kiaknázásában testet ölthetett. A múltó évek azt is megmutatták, hogy egy szövetségesekeket találni képes személy milyen sokat tehet saját tárgya, a rokon tárgyak oktatása érdekében, mennyire meghatározó lehet egy-egy Zlinszky tanár úrhoz hasonlatos személyiség egy egész kar helyének megtalálásában és elismertetésében.

Tanulmányaim végén, a segítségével megírt és megvédett szakdolgozattal a hátam mögött megtiszteltetésnek vettem a tanszékre felajánlott tanársegédi állást. Valóban segíteni akartam, enyhíteni terhein, de ő további éveket adott a felkészülésre. Nem csökkentett munkatempóján, nem terhelt rám olyan feladatokat, melyek meghaladták volna tudásomat, vagy csak nagy „áldozatok” árán lettek volna teljesíthetők. De azért mindenre odafigyelt: a nyelvtanulásra, a jogtanácsosi gyakorlatra, arra, hogy mikor menjek el katonának. Szerintem példátlanul arra is talált időt, hogy – mivel én éppen katona voltam – megpályázzon helyettem egy DAAD ösztöndíjat, mindent előkészítve a számomra. Többnapos munkával lefordította németre a szakdolgozatom lényegére épülő cikkemet, hogy az megjelenhessen. Első külföldi előadásom előtt, melyre az általa nagyon szeretett majna-frankfurti Max Planck Intézetbe hívtak meg, magnóra olvasta előadásom szövegét, hogy közel sem tökéletes német kiejtésem minél elfogadhatóbb legyen. Két évre elengedett németországi ösztöndíjra, bemutatott és bevezetett a majna-frankfurti intézetbe, személyes kapcsolatait ajánlotta fel segítségül. Többször saját pénzét áldozta rám, s tamaskodásomra mindig ugyanaz volt a válasz: „majd megadod a saját tanítványodnak”. Átadta addig összegyűjtött forrásait, hogy én már bizonyos alapokkal kezdhessem kutatásaimat. S két éven keresztül nélkülözte segítségemet, sőt ő tartotta bennem a lelket a honvágyas nehéz napokban. Visszatérve egyre közelebb engedett ugyan az oktatáshoz, elleshettem tőle a vizsgáztatás fortélyait, de mindemellett lehetővé tette azt is, hogy befejezzem kandidátusi dolgozatomat.

És közben felnevelt több más tanítványt is. Azokat a nagy kutatási terveket, melyeket Bónis György nyomán a nyolcvanas évek elején megfogalmazott – és amelyek megvalósítása egy ember erejét meghaladnák –, szétosztotta közöttünk, tanítványai között: a római személyi jog, a magyarországi joghallgatók peregrinációja, a római jog magyarországi továbbélésének különböző vetületei, a középkori városjogok fejlődése, a bizánci jog illetve a pandektisztika hazai hatása, a „glosszált Werbőczy” mind olyan témák, melyek szívügyei. Mégis szívfájdalom nélkül osztotta meg velünk ötleteit, adta át kutatási elképzeléseit, egy nagy cél, a jogtörténet oktatás és kutatás előrevitele érdekében. Csakúgy, mint ahogy hallgatói előtt minden előadásán az antikvitás kincsesládáját nyitogatja, előttünk is megnyitotta saját féltve dédelgetett kincseit.

* * *

Amióta ritka, fiatalos lendülete újabb feladatok felé vitte tőlünk, érezzük csak, hogy mennyire hiányzik. Nincs aki tekintélyével mögöttünk álljon, aki szó nélkül, a maga természetességével többletmunkát vállaljon tanítványaiért. Látjuk, hogy most ketten sem vagyunk elegek arra, hogy töredékét elvégezzük, amit ő elvégzett.

Munkájában egyre inkább a szolgálatot látjuk: a szolgálatot tanítványai és kollégái felé, felénk. Szolgálatot, egy emberesebb élet érdekében.

Professzor úr, minden volt és leendő tanítvány nevében: köszönjük !